

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

ЗЬОМЕНКО М. В.
студент, гр. ІС-91,
Сумський державний університет
(наук. керівник: к.і.н., доц. В. М. Власенко)

ДО ІСТОРІЇ МІНІСТЕРСТВА ПРЕСИ ТА ПРОПАГАНДИ УНР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДУ 1113 ЦДАВО УКРАЇНИ)

Важливою складовою процесу державотворення в будь-якій країні є національна преса та пропаганда, за допомогою яких формуються національна ідентичність, уявлення про кордони та територію, національний історичний міф тощо. Ще більшого значення вона набуває під час великих соціальних катаклізмів – революцій та воєн. Про це свідчать події Української революції 1917-1921 рр., коли преса і пропаганда активно використовувалися Директорією й Урядом УНР у внутрішній і зовнішній політиці, оскільки необхідно було мобілізувати всі сили на боротьбу за збереження національної держави та популяризації української національної ідеї серед європейських держав.

З цією метою у грудні 1918 р. було створене управління преси й інформації, яке згодом перетворилося на Міністерство преси і пропаганди (далі МПП) УНР. Донині діяльність цієї інституції не знайшла широкого висвітлення. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли відображення у роботах Л. Сніцарчук [1],

О. Богуславського [2], О. Кудлай [3]. Розпочато публікацію документів окремих міністерств і відомств періоду революції, наприклад, Міністерства закордонних справ та Міністерства внутрішніх справ УНР [4]. Поза увагою істориків та археографів поки що залишаються документи і матеріали Міністерства преси і пропаганди УНР, які зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (фонд 9). Саме тому автор ставить собі за мету визначити джерелознавчий потенціал фонду «Управління преси та інформації Української Народної Республіки, м. м. Київ, Вінниця, Рівне, Кам'янець-Подільський», документи якого охоплюють період діяльності українських національних держав на підконтрольних їм територіях та поза межами України у 1917-1925 рр. Проаналізувавши їх, можна сформулювати наступні тези:

1. Більшість документів щодо преси та пропаганди періоду Української революції 1917-1921 рр. зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, а саме у фонді «Управління преси та інформації Української Народної Республіки». Він має 4 описи та 375 справ.

2. Перший опис охоплює 20 справ, які містять різноманітні документи і матеріали. Серед них – статuti МПП і Ради Народних Міністрів УНР, законопроекти із пояснювальними записками, накази та копії наказів по міністерству, копії постанов, протоколів та резолюцій, доповіді та доповідні записки щодо діяльності міністерства та його окремих підрозділів, бюлетені

відділу преси, огляди цензурної колегії міністерства щодо виданих газет тощо.

Особливу увагу привертають проєкт штату й окладних норм департаменту преси і пропаганди [5, арк. 13, 33], в якому визначено суть та завдання відділів міністерства, зокрема департаменту пропаганди й Українського Телеграфного Агентства, та доповіді міністра преси і пропаганди Раді Міністрів УНР [6, арк. 1-2], в яких розкриваються причини реорганізації МПП у 1921 р.

3. Другий опис містить 279 справ, які стосуються діяльності переважно бухгалтерії, інформаційного відділу та відділу кадрів. Щодо діяльності бухгалтерії МПП, то це акти, відомості, розписки, листування з канцеляріями міністерств і відомств, а також документи, що стосуються асигнування грошових коштів на потреби міністерства взагалі й окремих підрозділів зокрема.

Документи інформаційного відділу безпосередньо стосуються пресової та пропагандистської діяльності міністерства. Це звіти відділу преси про роботу на місцях, телеграфні повідомлення, листування з друкарнями і редакціями газет та іншими міністерствами, найчастіше з Міністерством закордонних справ щодо розповсюдження преси та брошур про Україну поза межами країни. Цінними для визначення структури міністерства, форм і методів його роботи в період виходу на територію Польщі (м. Тарнів) у листопаді 1920 р. є «Декрет, доповідна записка та план Міністерства преси і пропаганди про організацію міністерства і його функції» [7, арк. 2-4] та

«Статут та інструкції директора департаменту пропаганди про організацію та діяльність департаменту» [8, арк. 5].

Документи відділу кадрів МПП містять алфавітні списки співробітників, адресні книги, різноманітні посвідчення, заяви про прийом та звільнення з роботи тощо. Вартими уваги є анкетні листи урядовців, які заповнювалися при прийомі на роботу [9]. Вони дають інформацію про дату і місце народження, вік, освіту, сімейний стан, національність, віросповідання, фах, відношення до військової служби та іншу важливу інформацію про співробітника.

4. Третій опис містить 55 справ. Більшість з них складають особові справи співробітників Міністерства преси та пропаганди УНР тарнівського періоду (кінець 1920 – 1921 рр.). У них відклалися документи про прийом на роботу, заяви про відпустку, рапорти та звіти про відрядження, прохання про матеріальну допомогу тощо. Особливу цінність представляють персональні картки, що містять різноманітні анкетні дані про людину, її освіту, фах, громадську і професійну діяльність і можуть слугувати джерелом для написання біографій чи уточнення окремих даних про урядовців, зокрема міністрів Олександра Ковалевського [10] та Павла Зайцева [11].

5. Четвертий опис містить 21 справу, в яких зберігаються огляди преси і окремі статті щодо України авторів, які перебували за кордоном, протоколи засідань та нарад Головного управління преси та інформації у 1919 р., інструкції щодо діяльності Цензурної колегії управління та Інформаційної ради [12].

6. Варто зазначити, що невелика кількість документів щодо діяльності відомства преси і пропаганди є в інших фондах ЦДАВО України, зокрема у фонді 1065 «Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки, м. Київ, Кам'янець-Подільський; Тарнів (Польща)». Вони стосуються раннього періоду діяльності відомства (1919 р.), коли воно перебувало у структурі Міністерства загальних справ.

Отже, фонд Міністерства преси і пропаганди УНР має великий джерелознавчий та інформаційний потенціал. Він містить інформацію про законодавчу і нормативну базу діяльності МПП, структуру міністерства та його підрозділів, склад, функції та основні напрямки діяльності цієї важливої державної інституції в умовах революції. Перспективними, на думку автора, є дослідження соціального складу співробітників міністерства та біографії його очільників та урядовців.

1. Снісарчук Л. Організація дійсної і доцільної пропаганди за кордоном: Міністерство преси й пропаганди УНР у 1921 р. // Вісник Львівського університету. Серія.: Журналістика. 2015. №. 40. С. 144-155.

2. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917-1920 рр. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2003. 236 с.

3. Кудлай О. Б. Створення та діяльність народного міністерства міжнародних справ Української Народної Республіки (червень 1917 – квітень 1918 рр.). Ін-т історії України НАН України, 2008, 116 с.

4. Архів Української Народної Республіки. Міністерство закордонних справ. Дипломатичні документи від Версальського до

Ризького мирних договорів (1919-1921) / упоряд.: В. Кавунник. Київ: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2016. 796 с.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 1113. Оп. 1. Спр. 17. 38 арк.

6. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 1. Спр. 16. 26 арк.

7. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 2. Спр. 77. 9 арк.

8. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 2. Спр. 184. 154 арк.

9. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 2. Спр. 114. 99 арк.

10. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 3 ос. Спр. 20. 8 арк.

11. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 3 ос. Спр. 13. 12 арк.

12. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 4. Спр. 4. 13 арк.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.